

правителство (юли 1879 г.) образователната ситуация у нас принципно не се променя. Неблагоприятно за учебното дело обстоятелство е и ограниченият ресурс от добре подготвени учители – мнозина от онези, които са преподавали до Освобождението, преминават на служба в държавната администрация. Сходна е образователната обстановка в Източна Румелия, където Дирекцията на народното просвещение, първоначално оглавявана от Й. Груев, урежда училищното обучение с Временни правила. И в Княжеството, и във васалната на Турция част от България основният образователен документ има едромащабен конституиращ характер, без слизване до „подробности“ като образователни цели и учебни програми по литература, разписани по автори и произведения. За задачите на настоящото изследване от особена важност е фактът на *„тежкото положение с учебниците, повечето от които издадени преди Освобождението“* (Даскалов 2005: 353).

В тази среда, „изградена“ от липси и непълноти (*„Нямахме нищо, а трябваше всичко“*, казва Вазов – вж. Шишманов 1976), появата на „Българска христоматия“ е събитие за образованието ни – не само по литература и не само за текущата или за близките няколко учебни години, а в дългосрочна перспектива. След смъртта на Вазов Ив. Шишманов свидетелства, че сборникът *„не е загубил и досега значението си“* (Шишманов 2004: 319). Става въпрос за значение, надхвърлило школската аудитория – М. Цанева посочва, че Христоматията *„широко се разпространява и извън училището“* (Цанева 1966: 142).

В реда на по-нататъшното оразличаване на Вазово-Величковия труд от днешните помагала от този тип ще припомня, че съвременните христоматии са приложение към учебника по литература за съответния клас⁶, като целта е пътят на (недотам) любознателния ученик към програмното произведение да е максимално скъсен, докато през 80-те години на XIX в. институционално осигурена дидактическа книжнина принципно няма – „много предмети са се изучавали по записки“ (Даскалов 2005: 353). Ако днес средното образование „естествено“ разполага с предостатъчно учебни книги (комерсиална издателска мечта на мнозина), тогава липсват учебници, да не говорим за христоматии към тях. Като красноречив довод за това твърдение може да вземем думите на Константин Иречек: *„...липсваше всичко: образовани учители, методически подготвени ученици, учебници, учебни пособия“* (Иречек 1899: 290). Драган Манчов – най-известният, наред с Христо Г. Данов, тогавашен книгоиздател, специализиран още от Възраждането в учебници и школки помагала, се заема и с „Българска христоматия“, впрочем *„най-дебелата книга в българската книжнина от това време, като се изключат дневниците на Народното събрание“* (Цанева 1966: 140).

И няколко щриха в дълбочината на литературнообразователния релеф от 80-те години на XIX в. Учебният предмет, който в Княжество България се нарича български език и литература, по учебния план за гимназиите от 1882 г. се изучава от VIII до XI клас, без да са изяснени целите и задачите (Учебен план 1882). В Източна Румелия предметът също се нарича български език и литература и се преподава в същите гимназиални класове (Учебен план от 1883 – Източна Румелия). От крайно лаконичните тогавашни програми се разбира, че предметът български език и литература има два основни дяла – български и старобългарски език, като в рамките на първия дял сред оскъдните бележки за разпределението на материала по класове се посочва задачата *„Запознаване с*